

Robert J. Mokken

MIJN
OORLOGSTIJD IN INDIË

Copyright © 2020, Robert Jan Mokken
Copyright deze editie © 2020, MMIT Publishing BV, Amsterdam
Omslagontwerp: Cyril Koopmeiners
Vormgeving binnenwerk: Aard Bakker

Eerste druk: oktober 2020
ISBN: 978-94-93166-38-7
NUR 689

PROF. DR. ROBERT J. MOKKEN: BADHOEVEDORP, AUGUSTUS 2019
RJMOKKEN@OUTLOOK.COM
[HTTP://STAFF.FNWI.UVA.NL/R.J.MOKKEN](http://staff.fnwi.uva.nl/r.j.mokken)

**Opgedragen aan mijn kleinkinderen.
Ter nagedachtenis aan mijn vader.**

Na de crematie van mijn broer Paul in maart 2017 werd ik gebeld door mijn nicht, zijn dochter, Suzanne. Zij vertelde mij dat ze bij de opruiming van zijn huis in zijn boedel twee tekeningen van mijn lang geleden overleden vader had gevonden, waarvan zij vond dat die mij toekwamen. Of ze die niet langs kon brengen? Toen ze mij de tekeningen overhandigde, zag ik meteen wanneer ze waren gemaakt en waar. Het waren tekeningen van mijn slapende moeder, gemaakt in mei 1947, toen we net uit de Japanse concentratiekampen in Indië naar Nederland waren gerepatrieerd.

Mijn kleinkinderen Sterre en David kwamen even later langs en toen zij die tekeningen zagen en het verhaal hoorden, zeiden ze dat ik alles over mijn oorlogstijd in Indië voor hen moest optekenen, omdat ze daar niets over wisten.

Ik heb dat als een opdracht beschouwd en ben sindsdien aan de slag gegaan om die herinneringen te boek te stellen. Dat is het verhaal geworden dat hierna volgt.

Toen ik eraan begon realiseerde ik mij dat het een aanzienlijk grotere klus zou worden dan ik eerst dacht. Ik wist wel uit eigen herinnering wat er met mij en mijn familie was gebeurd, maar ook niet meer dan uit eigen waarneming als een dertien-

jarige jongen. Wat er aan de hand was om mij heen, waarom en waar ik op welk moment was, vanaf december 1941, tijdens de lange tocht door Java, de verschillende Jappenkampen en daarna de *Bersiap* tijd tot onze terugkeer naar Nederland in maart 1946: ik kon het niemand meer vragen, mijn ouders en andere naaste kennissen en familie waren allang gestorven.

Ik moest dus op zoek naar andere bronnen en heb daarbij geput uit de rijkdom van het Internet. Het was ondoenlijk om die allemaal te citeren, daarom heb ik de belangrijkste websites in een appendix opgenomen. Veel verwijzingen zijn in de tekst zelf opgenomen, zodat ik die niet meer in een apart literatuur-overzicht zal opnemen.

Ik wil een paar uitzonderingen maken voor bronnen die mijzelf ook bijzonder hebben geholpen op de weg naar meer inzicht in mijn eigen levenswandel toen.

In de eerste plaats het NIOD (www.niod.nl) met een schat aan collecties over de oorlog in Nederlands Indië, met dank aan Rolf Utermöhlen van Collecties en Diensten die mij daarin op weg geholpen heeft.

In de tweede plaats noem ik het voortreffelijk gedocumenteerde en gedetailleerde boek van Dr. Henk Th. Bussemaker met de volledige geschiedenis van de bloedige *Bersiap* periode van 1945-1946. (H. Th. Bussemaker, *Bersiap! Opstand in het paradijs. De Bersiap periode op Java en Sumatra 1945-1946*. Walburg Pers, 2013).

Dankzij dit boek heb ik gedetailleerd de hele vluchttocht van mijn vader, moeder, Paultje en mijzelf, uit de kampen door de *Bersiap* op Java heen in kaart kunnen brengen. Ik heb daar zoveel tekststukken uit gekopieerd en geparafraseerd dat apar-

te citaten het verhaal onleesbaar zou maken. Daarom volsta ik met de bijzondere vermelding van dit schitterende boek.

Tenslotte werd van mijn verhaal in opdracht van de stichting Federatie Indische Nederlanders door PIA Media een korte video gemaakt, waarin ik mijn verhaal vertel.

IN OORLOG MET JAPAN

7 DECEMBER 1941 Die dag zaten wij, mijn moeder, Paultje en ik, in ons vrijwel lege huis aan de Belantung, Padang, Sumatra's Westkust. Mijn vader was net weer overgeplaatst naar het hoofdkantoor van zijn bank, de Nederlands Indische Escompto Maatschappij, in Batavia en was ons vooraf gegaan. Wij zouden volgen met de Plancius van de Koninklijke Paketvaart Maatschappij (KPM). Al onze goederen waren al naar de haven om naar Batavia te worden vervoerd. Die hebben wij nooit meer teruggezien. Onze auto had mijn moeder nog bij de hand gehouden. Die auto, een Chrysler, had mijn vader in 1938 in Soerabaja nieuw gekocht. Hij verhuisde steeds met ons mee, naar Batavia en daarna naar Padang, toen mijn vader daarheen was overgeplaatst. Daar had mijn moeder na enige lessen haar rijbewijs gehaald, zodat ze hem op reis goed kon gebruiken.

11

In de nacht van 6/7 december 1941 logeerden wij bij onze burens, de familie MacGillavry, assistent-resident van Sumatra's Westkust. Ik sliep bij Daantje op de kamer, maar we wilden niet slapen en rotzooiden wat. Mieneke kwam stilletjes ook naar binnen, kroop bij ons in bed en Daantje vertelde urenlang verhalen over de kleurenfilms die hij in de bioscoop had gezien. Technicolor was net uit en hij vertelde het verhaal van de *Wizard of Oz* en *Sinbad the Sailor*.

's Morgens hoorden wij dat Japanse vliegtuigen met een verrassingsaanval de Amerikaanse Pacific fleet in Pearl Harbour hadden vernietigd en dat Nederland met Japan in oorlog was. De dag daarna scheepten wij in met de auto en met de paar spullen die mijn moeder bij zich had gehouden. We voeren door de Straat van Sumatra naar Batavia, hopen dat de Japanse onderzeeboten nog niet zover waren.

12

Daar aangekomen bleek mijn vader alweer te zijn overgeplaatst naar Tjilatjap, een haven aan Java's Zuidkust voor vervoer en transport naar Australië. In verband met de oorlog werden veel goederen verplaatst naar Australië en de financiële afwikkeling daarvan moest hij voor de bank begeleiden.

Mijn moeder zocht onderdak, liet instructies achter voor opslag van de nakomende bagage (die wij dus nooit meer hebben teruggezien) en vertrok met de Chrysler en de meegenomen bagage naar Soekaboemi, een vakantieoord in de bergen, waar wij bij vrienden, de familie Jonker, zolang konden intrekken. Oom Jonker (in Indië was iedereen oom of tante) had daar een autoimport- en garagebedrijf en op dat terrein had hij enkele vakantiebungalows neergezet voor verhuur in vakantieperiodes. Het had een goede ligging met een mooi uitzicht op de natuur en de sawa's en sloot aan bij het bekende zwembad Prana. Één van die bungalows mocht Moeder met haar jongens zolang betrekken.

Paultje en ik gingen ook op de lagere school daar. In mijn vrije tijd zwierf ik door de sawa's en de bossen met een katapult jagend op tekoekoers (duiven), maakte vechtvliegers, en vocht mee met de jongens van de naburige dessa in vliegergevechten

met andere dessa's, of ploeterde rond in zwembad Prana. Wel oorlog, maar een gouden tijd!

Het ging niet best met de oorlog. Na de ondergang van de Nederlandse vloot bij de Slag in de Javazee (27 februari 1942) werd het wel duidelijk dat het de verkeerde kant op ging. Vlak daarna kreeg mijn moeder een schriftelijke oproep om onze Chrysler direct in te leveren op de alun-alun (het centrale stadsplein). Hij werd door het Gouvernement gerekruteerd voor de evacuatie van overheidspersoneel! Ma kreeg een reçu voor ontvangst en heeft hem daarna nooit meer teruggezien, noch later enige schadevergoeding gekregen.

13

8 MAART 1942 BOMBARDEMENT OP SOEKABOEMI Ik stond overdag in de tuin van het bungalowcomplex te kijken en zag in de verte boven het centrum van Soekaboemi drie Mitsubishi bommenwerpers aan komen vliegen. Ik hoorde een geratel van boordmitrailleurs en zag ze enkele bommen afgooien gevolgd door explosies in het centrum van Soekaboemi. Ze waren op de terugweg van hun missie boven Tjilatjap, waar zij de schepen bombardeerden die probeerden uit te wijken naar Australië met vluchtende troepen en burgers. Ze gooiden waarschijnlijk hun restlading af voor de lange terugvlucht naar hun vliegvelden op Borneo. Het bombardement is beschreven in de Javapost. In dat artikel wordt dat bombardement beschreven waaruit het volgende fragment:

“Over de inslag op de inlandse school aan de Vogelweg schreef ook de toenmalige leidster van het Soekaboe-misch Opvoedings Gesticht (SOG), mevrouw Aletta Berkholt:

'8 Maart 1942. De kinderen waren naar school getogen, als gewoonlijk begeleid door 't dienstdoend personeel. Net toen wij thuis waren gekomen, vlogen vijandelijke vliegtuigen boven Soekaboemi in V-formatie. Wij hadden ze nog nooit gezien overdag, en dachten dat het onze eigen vliegtuigen waren. Alle kinderen op school waren dan ook de tuin ingegaan om ze toe te wuiven. Pas toen de bommen neerkwamen drong het tot ons door dat het de Jappen waren. De school tegenover de onze is geheel vernield, niemand ontkwam aan de dood. Door Gods bescherming bekwam geen van de onzen enig letsel.'

Meisjestehuis SOG

Waar mevrouw Berkholst spreekt van 'onze school' bedoelt zij de Van Limburg Stirumschool aan de Vogelweg. Dit was een school, gebouwd in 1929, voor de kinderen van het SOG. Vanaf het SOG was het ongeveer 500 meter lopen naar deze school.

De volgende dag bleek de school van Paul en mij dus geheel verwoest. Daarna zijn Paul en ik (8 jaar respectievelijk 12 jaar oud) niet meer naar school geweest. We gingen pas weer naar school na de bevrijding en onze terugkeer naar Nederland in maart 1946.

In de volgende nacht hoorden wij in de verte het motorgeronk van de terugtrekkende Nederlandse troepenmacht van het KNIL over de Poentjakpas. De volgende morgen kwam mijn vader terug. Hij was weggebombardeerd in Tjilatjap en tegen die terugtrekkende troepenmacht in naar huis teruggereden.

Het bombardement op Tjilatjap wordt uitvoerig beschreven door Wouter Knuijsting, die daar tegelijk met mijn vader moet zijn geweest.³

9 MAART 1942 Nederlandse troepen geven zich over aan de Japanners.

Daarna werd het vreemd rustig, de gezagsdragers van het Gouvernement waren verdwenen in afwachting van de Japanners. Die rust werd verbroken toen inheemse bendes hun kans waarnamen en aan het plunderen (rampokken) sloegen. We hoorden in de verte het geraas en gejoel in de winkelwijken.

Mijn vader bleef thuis, in afwachting van instructies van het hoofdkantoor. Die kwamen niet, want kort daarna werden alle banken door de Japanners overgenomen.

Die paar maanden dat mijn vader bij ons thuis in de kleine bungalow zat, waren voor Paul en mij een zegen: hij ging als kameraad met ons mee op onze zwerftochten, als hij niet met moeder op weg was om wegens de optredende voedseltekorten proviand in te slaan als er ergens wat te halen viel.

16

Niet kort daarna kwamen de eerste Japanse soldaten Soekaboemi binnen: drie pioniers met karabijnen in de aanslag, die daar de winkelwijk kwamen binnenwandelen, haveloos, op tennisschoenen met tropenhelm, maar goed gewapend. Later de officieren, met revolver en samoeraizwaarden. Daarmee zouden heel wat mannen en krijgsgevangenen door hen worden onthoofd.

DE CONCENTRATIEKAMPEN

JUNI 1942 Mijn vader werd opgeroepen om zich met de nodige bagage te melden om te worden geïnterneerd in het Ursulinenklooster in Buitenzorg. Hij vertrok met zijn spullen in een sado (rijtuigje met één paard). Wij wuifden hem uit en hij zong met bravoure: “Het duurt nog maar een poepie dagen en wij gaan de bajes uit”. Het zou nog ruim drie jaar duren.

17

Vandaar werd hij 09-10-1942 geïnterneerd in het concentratiekamp Kedoengbadak (Bunsho I Kamp 6 (Japanse administratie)) in Buitenzorg.⁴

Mijn moeder bleef met haar jongens alleen achter in de bungalow. Intussen namen de Japanners geheel Soekaboemi in beslag. Ze eigenden zich zwembad Prana toe, maar wij kinderen mochten daar blijven zwemmen. Ze zwommen in lendenboek, oefenden in sumoworstelen en judo en smeten elkaar dreunend op de vloer.

Na een paar maanden eigenden ze zich ook het bungalowpark toe als onderkomen voor officieren. Wij werden met ons weinige hebben en houwen uit huis gezet. Gelukkig kregen we onderdak bij de familie Joshua, elders in Soekaboemi. Mijnheer Joshua was een Armeens-joodse handelaar en zijn vrouw (Tante Tilly) van Indisch Nederlandse afkomst. Zij was de zuster